View the original article

СУСПІЛЬСТВО

До річниці розстрілу НКВС засновника авангарду Майка Йогансена: «Із Гесіодом, Гейне і Сервантесом я буду говорити українською»

Ірина Штогрін

28 жовтня 2026, 20:46

Майк Йогансен, український поет, письменник, перекладач. Розстріляний НКВС СРСР у 1937 році

28 жовтня народився творець українського авангарду Майк (Михайло) Йогансен. У 1937 році, напередодні 42-го дня народження, Йогансена розстріляли у Києві у застінках НКВС.

Радіо Свобода нагадує про цього самобутнього митця.

(Уперше текст був опублікований у 2021 році)

Він був поетом, філософом і мандрівником. Його сучасники бачили у ньому блискучого інтелектуала, а ще жартівника і вигадника.

Він був європейцем із німецькою і норвезькою кров'ю, який вважав себе українцем.

Майк (Михайло) Йогансен встиг залишити по собі яскравий слід і неперевершені літературні твори, поки життя його не обірвала куля сталінського режиму.

Він був людиною-магнітом. Талант його іскрив і сяяв. Поет, романіст, лінгвіст, перекладач, він ще був затятим мисливцем, грав у футбол та більярд, жартував і вигадував містифікації.

Це все є у його творах: від навчального тексту «**Як будується оповідання**» до авангардистського роману «**Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію**».

Його шарм, його ерудиція, його легка іронія, його здатність оповідати невигадані й вигадані історії, його легкість і простота зачаровували людей.

«З Майком можна було говорити день і ніч», – писав письменник і журналіст **Юрій Смолич**. А той, хто із ним познайомився, хотів його бачити і слухати ще і ще.

Майк Йогансен (20-і роки XX століття)

Перейшов на українську

- **Михайло Гервасійович Йогансен** (який пізніше візьме собі творчий псевдонім Майк Йогансен) народився у 1895 року в Харкові. Батько був німцем, а мати походила з козацького роду зі Старобільщини. Батьки Йогансена були освіченими людьми. Гервасій Йогансен закінчив Московський університет, і хоч був за фахом істориком, але у Харкові викладав у школі німецьку мову. Мати – Ганна Федорівна Крамаревська, закінчила Першу жіночу Маріїнську гімназію у Харкові.

- Сам Михайло Йогансен свої непересічні здібності почав проявляти дуже рано. Із дев'яти років писав вірші німецькою і російською мовами, влаштовував літературні та філософські диспути серед однолітків. Навчався Михайло у Третій харківській гімназії, де викладав його батько. «Бувши в гімназії, не пив, не курив і не знав жінок», так опише Йогансен у властивій йому манері цей час.

- Вже у 14-ть Йогансен почав підробляти як репетитор. У нього брав уроки майбутній відомий літературознавець **Ієремія Айзеншток.**

- Вищу освіту Йогансен пішов здобувати на історико-філологічному факультеті Харківського університету.

- Майк Йогансен вказав в анкеті, що розмовляє німецькою, українською і польською, перекладає із них. Читає всіма слов'янськими мовами, а також німецькою, французькою та англійською. Плюс – давньогрецька і латина.

- «Почав писати вкраїнською мовою під впливом учителів школи ім. Грінченка в Харкові», написав Йогансен. У цій гімназії викладали **Олекса Синявський, Микола Сулима, Олександр Попов,** Христина Алчевська.

- Перші вірші Йогансену не подобалися, і він їх спалив. Далі він писав українською і почав друкуватися із 1920 року.

- У 1923-му утворюється **творча спілка «Гарт»**. Майк був серед її засновників і входив до основного складу організації. Після розколу в «Гарті» став на бік **Миколи Хвильового**. Так у січні 1926 року у Харкові виникла **ВАПЛІТЕ** – Вільна академія пролетарської літератури. Саме її чи не першою серед творчих спілок так люто розгромили сталінські каральні органи.

Члени літературного об'єднання ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури) в 1926 році. (Сидять, зліва направо): Павло Тичина, Микола Хвильовий, Микола Куліш, Олекса Слісаренко, Майк Йогансен, Гордій Коцюба, Петро Панч, Аркадій Любченко. (Стоять, зліва направо): Михайло Майський, Григорій Епік, О. Коваленко, Іван Сенченко, Павло Іванов, Юрій Смолич, Олесь Досвітній, Іван Дніпровський

- Йогансен титрував німе кіно і брав участь у написанні сценарію **фільму «Звенигора»** Олександра Довженка. Кіносценарій Йогансен писав разом із Юрком Тютюнником, але Довженко дуже змінив написане, і Йогансен зняв своє авторство.

- Для театру **Леся Курбаса «Березіль»**, у співавторстві з Миколою Хвильовим і **Остапом Вишнею**, Йогансен написав **оперету «Мікадо»** та ревю **«Алло на хвилі 477»**.

Фото із вистави театру «Березіль» Леся Курбаса

- Створив **«Техно-мистецьку групу А»**(1928-1931) і разом з колегами випускав **«УЖ» (Універсальний журнал)**, гаслом якого було: «Немає в світі такої речі, про яку не можна цікаво розповісти».
- Майк Йогансен загнав **Володимира Маяковського** під стіл, розгромивши його у більярд. Як розповідає, відома дослідниця Віра Агеєва, коли Маяковський приїхав до Харкова, то трохи з погордою дивився на місцевих «провінціалів». Упевнений в собі, він необачно погодився пролізти під більярдним столом у разі програшу. Йогансен переграв Маяковського у більярд і подарував усім велику насолоду спостерігати, як двометровий «пролетарський поет» пролазив під столом.
- Йогансен і його блискуче творче оточення не могли не помічати, як швидко зникає ілюзія свободи і наступає тоталітарний морок. Щоб розвіятися від похмурих думок, Йогансен часто їздив на полювання у ... Швейцарію, таку назву мало село під Харковом.

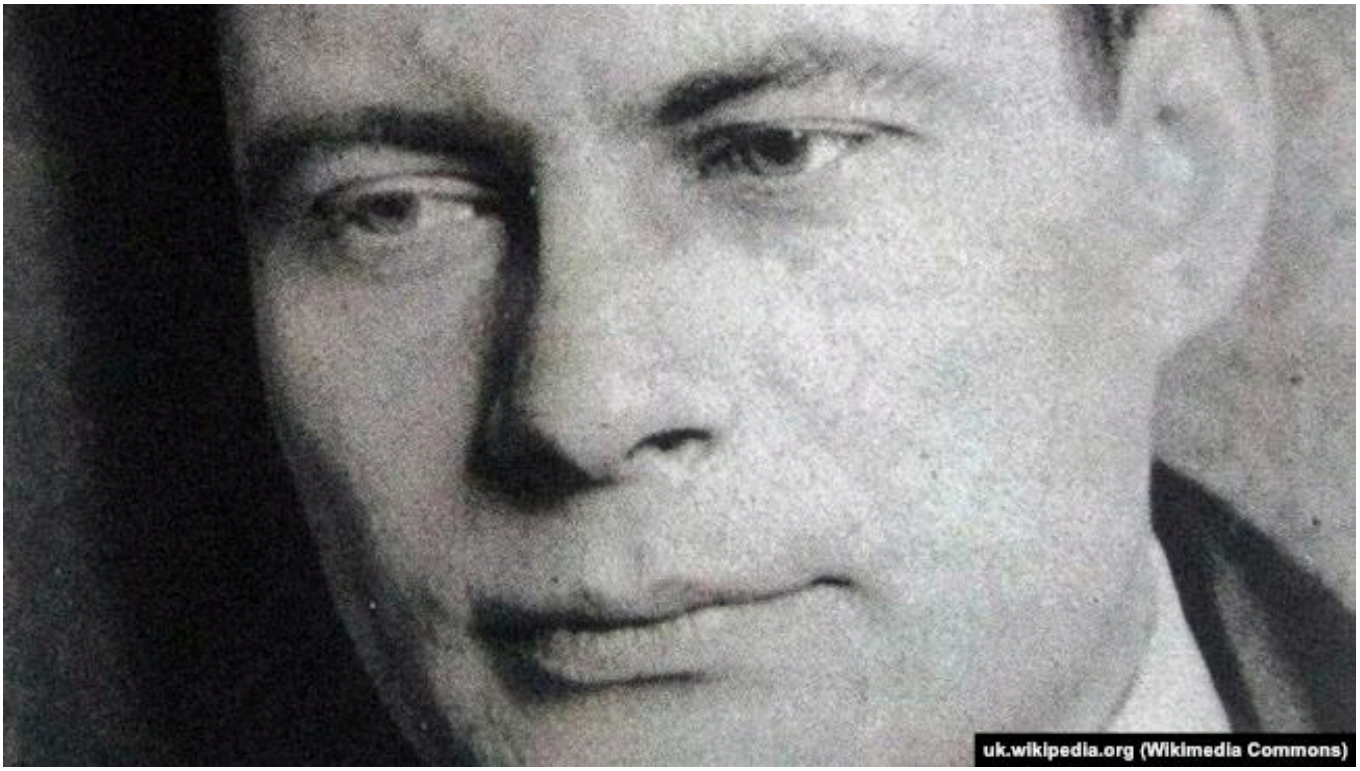

Майк Йогансен український поет, розстріляний НКВС у 1937 році

Арешт, допити, розстріл

- 18 серпня 1937 року НКВС прийшло у **будинок «Слово»**, де жили усі літератори, й арештувало Майка Йогансена. Він мешкав у квартирі №12.

Будинок «Слово» у Харкові: тепер на ньому меморіальна дошка із іменами українських митців, які тут жили і були страчені сталінським режимом. Є на дошці і ім'я Майка Йогансена

- На той час уже більшість із соратників Йогансена були арештовані, а Хвильовий ще у 1933 році наклав на себе руки після побаченого на Полтавщині під час Голодомору.
- До Йогансена застосовували усі характерні для радянських каральних органів ЧК-ГПУ-НКВС методи вибивання зізнань. Однак усі «спільники по антирадянській діяльності», про яких «свідчив» Йогансен, уже відбували покарання. У справі зазначається, що «Йогансена завербував Епік». А **Григорій Епік** із 1934 року вже відбував покарання на Соловках.
- 24 жовтня 1937 року Йогансену оголосили обвинувальний висновок.
- 26 жовтня 1937 «високий радянський суд» засудив Майка Йогансена до вищої кари – розстрілу.
- Вирок був виконаний 27 жовтня 1937 року в Києві. Дослідники сходяться на думці, що тіло Йогансена, як інших страчених сталінським режимом невинних людей, було таємно поховане у Биківнянському лісі.

Під час вшанування пам'яті жертв політичних репресій на території національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили». Биківня, 19 травня 2019 року

- У 1957 році Союз радянських письменників України подав запит на перегляд справи Майка Йогансена.
- У 1958-му Військова колегія Верховного суду СССР скасувала вирок і оголосила про закриття справи через відсутність складу злочину.

Оцифровані розсекречені документи

Нещодавно в мережі інтернет були викладені документи із розсекреченої справи Майка Йогансена.

Колекцію із понад чотирьох десятків документів опублікував Центр досліджень визвольного руху (ЦДВР)спільно з Архівом Служби безпеки України на сайті Електронного архіву Українського визвольного руху.

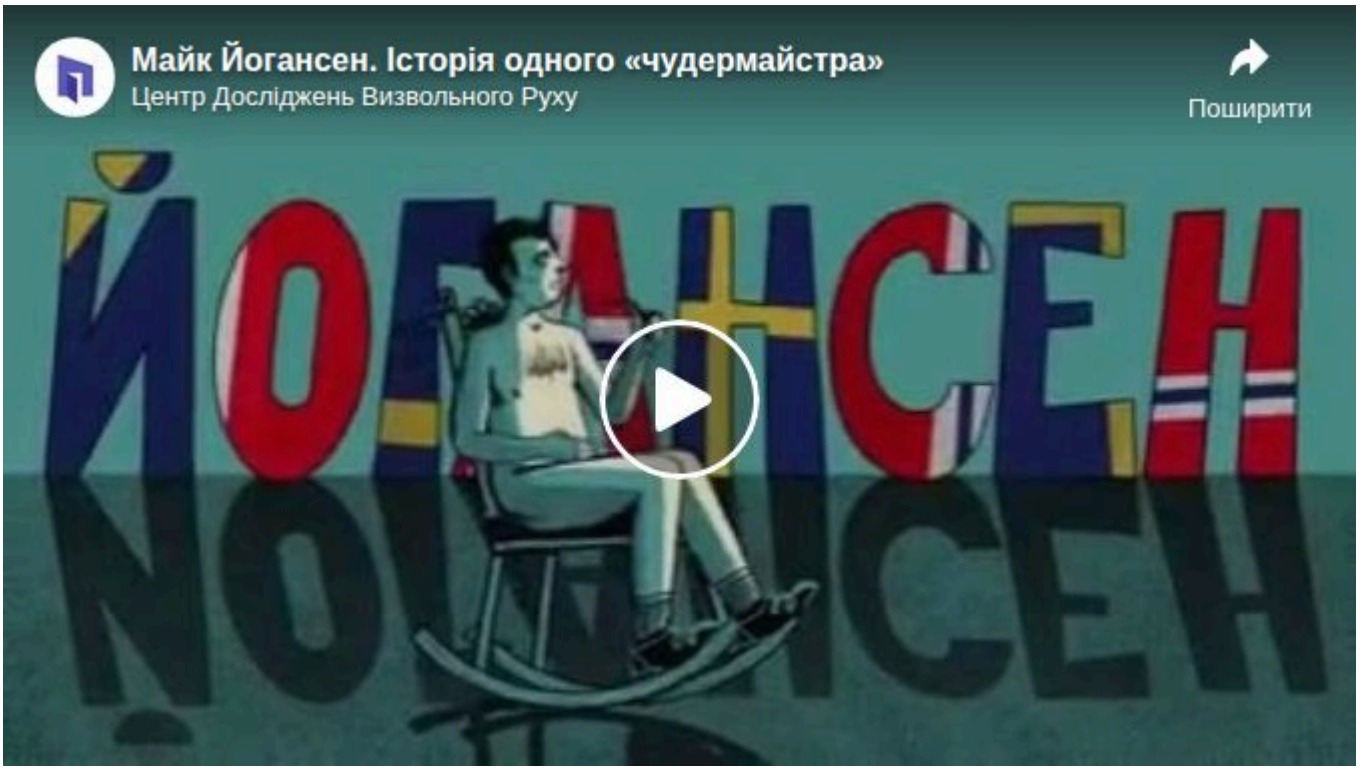

Серед документів:

- ордер на проведення обшуку та арешт Майка Йогансена, виданий 2 серпня 1837 року «співробітнику Харківського обласного управління НКВС тов. Кравченко»;
- анкета арештованого письменника, у якій він у графі «спеціальність» пише «літератор»;
- протоколи обшуків та квитанція з переліком речей арештованого, а саме: мисливська рушниця, чохол до неї і набої;
- протоколи допитів письменника, свідків та протоколи очної ставки;
- протокол закритого судового засідання Військової колегії Верховного суду СССР;
- обвинувальний висновок: Йогансена звинуватили у «підготовці терористичних актів проти керівників радянської держави та уряду»;
- вирок Військової колегії Верховного суду СРСР;
- довідка про виконання вироку (розстрілу) Йогансена: вирок виконали співробітники 1-го спецвідділу НКВС СРСР;
- лист **Юрія Смолича та Олеся Гончара** прокуророві УРСР з проханням розглянути питання щодо реабілітації Майка Йогансена. Смолич написав, що знав Йогансена із 1923 року і жодного разу від нього нічого «антирадянського» не чув;
- протокол допиту свідків, зокрема Юрія Смолича про Йогансена;
- визначення про скасування вироку і закриття справи Майка Йогансена у зв'язку відсутністю складу злочину.

Йогансен передчував свою долю і написав про це

Я знаю: загину високий,
В повітрі чистім і синім.
Мене над містом повісять:
Зорі досвітній в око,
В холодне око дивитись.

«...оселившись у царстві тіней, буду вести розумну бесіду з Гесіодом, Гейне і Сервантесом. Але я буду з ними говорити українською мовою, бо вірю, що наша

квітчаста Батьківщина є діамант у гроні вільних народів світу. І ще я скажу там, у царстві тіней, що я, Майк Йогансен, був при житті і залишусь по смерті одним із кращих поетів української оновленої землі».

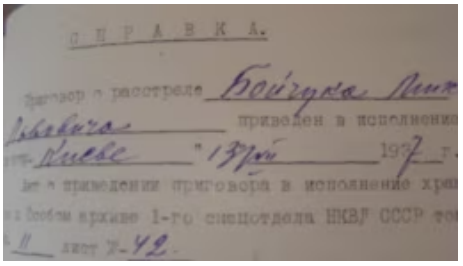

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Справа «бойчукістів»: як в СРСР розстріляли українських художників (документи)

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Що зробив убитий чекістом у Сандармоху українець Лесь Курбас для світового театру

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Леонід Череватенко про Валер'яна Підмогильного: у Сандармоху убили засновника екзистенціалізму

Ірина Штогрін

На Радіо Свобода з жовтня 2007 року. Ведуча радіо і телеефірів, редактор спецпроєктів, старший вебредактор сайту

Facebook: Ірина Штогрін

Україна | Суспільство | Важливе на Свободі

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.